

Wstęp

Internacjonalizacja, innowacyjność i usieciowienie to pojęcia, które współcześnie pojawiają się niezmiernie często w publikacjach naukowych i popularnonaukowych. Zjawiska te są przedmiotem bezpośrednich badań lub stanowią kontekst innych zjawisk gospodarczych, poddawanych badaniom na różnych poziomach analizy ekonomicznej, w wielu obszarach badawczych. Pojęcia te najczęściej występują w parach, gdy mowa np. o globalnej sieci albo sieciach innowacyjnych, rzadziej w triadzie, mimo że dość powszechne jest przekonanie o ich współzależności. Na poziomie mikroekonomicznym uwagę badaczy przyciąga internacjonalizacja, innowacyjność oraz powiązania sieciowe przedsiębiorstw, uważane za podstawę budowy przewagi konkurencyjnej w skali międzynarodowej. Szczególną rolę pełni tu usieciowienie postrzegane jako źródło wiedzy, mającej wpływ zarówno na procesy internacjonalizacji, jak i procesy innowacyjne zachodzące w przedsiębiorstwach.

Trwający proces transformacji polskiej gospodarki, w tym jej włączenie w wymianę międzynarodową, procesy integracyjne w ramach Unii Europejskiej oraz rozwijający się proces globalizacji, sprawiły, że począwszy od 1990 roku, polskie przedsiębiorstwa zaczęły dynamicznie umiędzynarodawiać swoją działalność. Analiza procesu internacjonalizacji polskiej gospodarki w ciągu minionych lat wskazuje jednak, że mimo iż stopień jej umiędzynarodowienia rósł spektakularnie, ostatecznie osiągnięty poziom jest nadal bardzo niski. Potwierdzają to też wyniki licznych badań empirycznych prowadzonych na poziomie mikroekonomicznym, które dowodzą, że stopień internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw, mierzony udziałem eksportu w ich sprzedaży jest niewielki. Ten niski stopień internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw wyraża się także w dominacji najmniej zaawansowanych form zaangażowania międzynarodowego – głównie eksportu, z niewielkim udziałem form współpracy międzynarodowej oraz bardzo małym udziałem zagranicznych inwestycji bezpośrednich.

Co więcej, polskie przedsiębiorstwa są rzadko obecne na geograficznie i kulturowo odległych rynkach. Głównym kierunkiem ich ekspansji zagranicznej są nadal rynki Unii Europejskiej i znacznie rzadziej – rynki pozaeuropejskie.

Podobnych wniosków na temat pozycji gospodarki i sytuacji przedsiębiorstw dostarczają wyniki badań innowacyjności. Wyniki międzynarodowych badań porównawczych wskazują, że polska gospodarka znajduje się w gronie najmniej innowacyjnych gospodarek europejskich, tuż za krajami, które jako ostatnie weszły do Unii Europejskiej. Ta mała innowacyjność przejawia się nie tylko na poziomie makroekonomicznym, ale także na poziomie przedsiębiorstw. Badania prowadzone przez GUS w ramach *Community Innovation Survey* (CIS) dowodzą, że polskie przedsiębiorstwa są niezbyt innowacyjne, w szczególności gdy chodzi o innowacje produktowe i nowe dla rynku międzynarodowego. Ten niski stopień innowacyjności przedsiębiorstw wyraża się także w niewielkich nakładach na innowacje, w tym na działalność B+R, oraz w małych przychodach z innowacji ogółem i w eksporcie. Uważa się, że niski stopień internacjonalizacji i innowacyjności przedsiębiorstw mogą być ze sobą wzajemnie powiązane.

Wyróżniającą cechą polskiej rzeczywistości gospodarczej i społecznej na tle innych gospodarek europejskich jest także bardzo niski stopień zaufania społecznego, znajdujący odbicie w poziomie kapitału społecznego, jako bazy relacji międzyorganizacyjnych. Niechęć polskich przedsiębiorstw do współpracy, dzielenia się wiedzą czy podejmowania wspólnie bardziej ryzykownych przedsięwzięć znajduje wyraz w ich słabym usieciowieniu. Brak lub słabość więzi międzyorganizacyjnych wiążących je z innymi podmiotami uczestniczącymi w procesach tworzenia wartości może być jedną z przyczyn obserwowanego niskiego stopnia internacjonalizacji i innowacyjności tych przedsiębiorstw.

Powyższe przypuszczenia były inspiracją do podjęcia badań w ramach indywidualnego projektu badawczego: „Umieźnazarodowienie, usieciowienie i innowacyjność przedsiębiorstw – uwarunkowania kulturowe” nr N N112 303438, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki. Niniejsza monografia prezentuje wyniki pierwszego etapu badań realizowanego w ramach tego projektu¹. Głównym celem tego etapu było rozpoznanie związków między internacjonalizacją, innowacyjnością i usieciowieniem przedsiębiorstw. Szukano odpowiedzi na pytanie, czy internacjonalizacja przedsiębiorstwa wpływa na jego innowacyjność oraz czy usieciowienie oddziałuje na powiązanie między

---

¹ Celem drugiego etapu badań była próba odpowiedzi na pytanie o wpływ uwarunkowań kulturowych na umieźnazarodowienie, innowacyjność i usieciowienie przedsiębiorstw, a ich wyniki będą prezentowane w odrębnych publikacjach.

internacjonalizacją i innowacyjnością przedsiębiorstwa. Zastanawiano się także, czy stopień internacjonalizacji, innowacyjności i usieciowienia przedsiębiorstwa może być podstawą wyodrębnienia różnych typów przedsiębiorstw podobnych do siebie pod względem tych trzech wymiarów ich aktywności. Prowadzonym badaniom przyświecał także cel metodyczny – opracowanie wskaźników stopnia internacjonalizacji, innowacyjności i usieciowienia przedsiębiorstw.

Podjęcie badawcze, które zostało tu przyjęte, polega na holistycznym ujmowaniu internacjonalizacji i innowacyjności przedsiębiorstwa. W zdecydowanej większości badań, zarówno za granicą, jak i w Polsce, te złożone zjawiska są analizowane przez pryzmat ich wybranych przejawów i związków między nimi, tj. wpływ wprowadzenia innowacji produktowej na eksport czy związek między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi (BIZ) a nakładami na B+R. Ten sposób podejścia do opisu internacjonalizacji i innowacyjności przedsiębiorstwa, dominujący w badaniach empirycznych, jest najczęściej podyktowany dostępem do danych empirycznych ze źródeł wtórnych i pierwotnych oraz względami metodologicznymi, w szczególności rygorami metod analizy ilościowej uzyskanych danych. Rezultaty tego typu analiz dostarczają bardzo interesujących wniosków na temat szczegółowych zagadnień dotyczących powiązań między internacjonalizacją, innowacyjnością i usieciowieniem przedsiębiorstw, ale pomijają szereg istotnych czynników, które mogą mieć wpływ na siłę związków, które je łączą. Podejście holistyczne jest bardziej wymagające i dyskusyjne pod względem metodologicznym, ale uznano, że warto podjąć próbę jego zastosowania, by uwzględnić szersze spektrum wzajemnie powiązanych przejawów internacjonalizacji i innowacyjności w badanych przedsiębiorstwach.

Włączenie do prowadzonych analiz usieciowienia przedsiębiorstwa wymagało z kolei jego konceptualizacji i operacjonalizacji w kontekście bardzo różnorodnego dorobku teoretycznego ekonomii i nauk o zarządzaniu, dotyczącego powiązań międzyorganizacyjnych i sieciowych przedsiębiorstw. W rezultacie przejęte podejście do usieciowienia przedsiębiorstwa ma charakter eklektyczny, gdyż czerpie z różnych nurtów teoretycznych. Uwzględnia usieciowienie przedsiębiorstwa ujmowane w logice współpracy, jak i form koordynacji działań w łańcuchu wartości.

Monografia składa się z sześciu rozdziałów. Trzy pierwsze poświęcone są przeglądowi podstawowych pojęć, podejść, ujęć teoretycznych i nurtów badawczych dotyczących internacjonalizacji, innowacyjności i usieciowienia przedsiębiorstw. Dokonano w tym celu przeglądu literatury, głównie zagranicznej, poczynając od lat 70. ubiegłego wieku do współczesnych. W szczególności starano się przedstawić różnorodność i ewolucję ujęć teoretycznych w kierunku podejścia

sieciowego rozwijanego w poszczególnych obszarach badawczych. W związku z tym analiza literatury była prowadzona w sposób chronologiczny i synchroniczny, z uwzględnieniem dorobku głównych badaczy związanych z danymi podejściami teoretycznymi. Jej zamiarem było uchwycenie wzajemnych inspiracji w badaniu zależności między analizowanymi zjawiskami. Przeprowadzona analiza literatury – zgodnie z przyjętym tu holistycznym podejściem – ma bardzo szeroki zakres, kosztem jej pogłębienia i szerszego uwzględnienia dorobku polskich badaczy. Czwarty rozdział monografii jest poświęcony przeglądowi głównych nurtów badawczych i wyników badań empirycznych powiązań między internacjonalizacją, innowacyjnością i usieciowieniem przedsiębiorstw podejmowanych za granicą i w Polsce. Jego zadaniem jest wskazanie luki poznawczej i badawczej stanowiącej podstawę koncepcji badań podjętych w projekcie.

W rozdziale piątym przedstawiono cele, hipotezy i model badawczy, składające się na koncepcję badań empirycznych. Sporo uwagi poświęcono tu także koncepcji pomiaru badanych zmiennych, którą oparto na przeglądzie podejść metodologicznych pomiaru stopnia internacjonalizacji, innowacyjności i usieciowienia przedsiębiorstw stosowanych w innych badaniach. Na podstawie założeń teoretyczno-metodologicznych zaprezentowano autorską koncepcję mierników dostosowaną do badanego problemu. Ostatni rozdział pracy prezentuje wyniki przeprowadzonych badań i analiz z wykorzystaniem szeregu metod analizy statystycznej. W szczególności przedstawiono tu wyniki pomiaru stopnia internacjonalizacji, innowacyjności i usieciowienia badanych przedsiębiorstw oraz rezultaty analiz powiązań między nimi. Rozdział zamyka podsumowanie obejmujące dyskusję i wnioski oraz ograniczenia i kierunki dalszych badań.

Empiryczna część pracy powstała dzięki dużemu zaangażowaniu moich współpracowników. Chciałabym w tym miejscu podziękować dr. Michałowi Kuci, który odpowiadał za organizację i sprawne przeprowadzenie oraz koordynację badań bezpośrednich w obu etapach badań empirycznych. Jestem też wdzięczna dr. Mariuszowi Łapczyńskiemu, który profesjonalnie i starannie przeprowadził wiele analiz statystycznych zebranego materiału empirycznego, w niewielkiej tylko części prezentowanych w tej monografii, ze względu na przyjęte podejście badawcze. Na koniec chciałam wyrazić podziękowanie recenzentowi prof. Tomaszowi Gołębiowskiemu za wnikliwe, merytoryczne uwagi pozwalające spojrzeć na prowadzone analizy z nieco szerszej perspektywy badawczej.